

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลของการศึกษา และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

การศึกษาเรื่อง ศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และศึกษาแนวทางในการพัฒนาอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถามและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษามีจำนวน 299 คน แบ่งเป็น เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย 25 คน ประชาชนในท้องถิ่น 174 คน นักท่องเที่ยว 100 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows และ Microsoft Excel และใช้วิธีถ่วงน้ำหนักซึ่งดัดแปลงมาจากวิธีการคำนวณของศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในการคำนวณระดับศักยภาพในแต่ละด้านของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 12

ตารางที่ 12 สรุปผลศึกษาศักยภาพของอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	ค่าคะแนน	ระดับศักยภาพ
1. ด้านพื้นที่ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ	3.98	สูง
2. ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	3.51	สูง
3. ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งแวดล้อมศึกษา	3.17	ปานกลาง
4. ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว	2.09	ต่ำ

สำหรับแนวทางในการพัฒนาอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลจากการประเมินศักยภาพ ผสมผสานกับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย ประชาชนในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หลักการและนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยควรจะ

ดำเนินการในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย ควรปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในบริเวณที่ทำการอุทยานแห่งชาติ เช่น พลาญกงเกวียน พลาญ-ป่าชาด แก่งศิลาทิพย์ แก่งสามพันปี น้ำตกห้วยหลวง น้ำตกปะโอนระออบ ด้วยการปรับปรุงเส้นทางคมนาคม เส้นทางศึกษาธรรมชาติ รวมทั้งจัดสถานที่สำหรับชมวิวยุทวิทัศน์และชมสัตว์ป่าเพิ่มเติม โดยคำนึงถึงความกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก สำหรับน้ำตกห้วยหลวงซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ควรปรับปรุงบันไดที่ใช้ในการขึ้นลงให้มีความแข็งแรงและกลมกลืนกับธรรมชาติ และควรมีมาตรการที่เข้มงวดในการดูแลรักษาความสะอาดโดยเฉพาะเรื่องขยะ นอกจากนี้ ควรพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เพิ่มขึ้น

2. ด้านการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก ควรมีการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกและความตระหนักให้กับนักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ด้วยการจัดอบรม สัมมนา ค่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทำการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ผ่านสื่อต่างๆ รวมทั้งจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และควรจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความรู้และสร้างจิตสำนึกให้กับเจ้าหน้าที่เพิ่มเติม เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักท่องเที่ยวและประชาชนท้องถิ่น

3. ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น ปัจจุบันการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยจะอยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเพียงฝ่ายเดียว ดังนั้น ควรมีการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชนในท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้ประชาชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เช่น ขายอาหาร ขายเครื่องดื่ม ขายของที่ระลึก เป็นมัคคุเทศก์ ให้บริการที่พักกับนักท่องเที่ยว เป็นต้น

4. ด้านการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว ควรมีการประชาสัมพันธ์อุทยานแห่งชาติภูจองนายอยให้นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปรู้จักมากขึ้นในทุกระดับ และควรจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพิ่มขึ้น

5. ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริการ ควรพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ให้ดีขึ้น และควรปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น บ้านพัก ห้องน้ำ ห้องอาบน้ำ ลานจอดรถ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอและเหมาะสม

6. ด้านการส่งเสริมการลงทุน ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการ และควรเปิดโอกาสให้เอกชน องค์กรชุมชนท้องถิ่น และ

ประชาชนในท้องถิ่น เข้ามาร่วมลงทุนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และควรกำหนดมาตรการที่ชัดเจนในการป้องกันผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

5.2 อภิปรายผลของการศึกษา

จากผลการศึกษาศึกษาสามารถอภิปรายรายละเอียดศักยภาพของอุทยานแห่งชาติภูจอง-นายอยในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้ดังนี้

1. ด้านพื้นที่ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องเนื่องกับระบบนิเวศ พบว่าอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยมีศักยภาพด้านนี้อยู่ในระดับสูง กล่าวคือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สอดคล้องกับองค์ประกอบด้านพื้นที่ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตามขอบเขตของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) และสอดคล้องกับศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์(2538) ที่กล่าวว่าพื้นที่ที่มีความเหมาะสมมากในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ส่วนใหญ่ จะมีสภาพเป็นพื้นที่คุ้มครองหรือพื้นที่อนุรักษ์ ซึ่งพื้นที่เหล่านี้มีคุณสมบัติแสดงให้เห็นถึงคุณค่าที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น สภาพโดดเด่นของระบบนิเวศและสังคมพืชธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม และ/หรือ ความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยว และพื้นที่เหล่านี้ยังมีแนวโน้มสูงในการพบเห็นสัตว์ป่า เป็นแหล่งรวมพืชและสัตว์หายาก ตลอดจนมีสภาพภูมิทัศน์ ภูมิสังฐานที่สวยงามเด่นแปลกตา

ผลการศึกษาซึ่งได้จากการประเมินของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม คือ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ ประชาชนในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว พบว่าอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยมีความมั่งคั่งของพืชพันธุ์ธรรมชาติและลักษณะภูมิประเทศ และมีลักษณะเด่นที่น่าสนใจของธรรมชาติ เช่น น้ำตกแก่ง หน้าผา ถ้ำ ลานหิน อยู่ในระดับสูงมาก ประกอบกับมีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติสูง สอดคล้องกับข้อมูลที่นิตยสารต่างๆ นำเสนอ เช่น เกียรติศักดิ์ รักนะ และคณะ (2542) กล่าวว่า ป่าภูจองเป็นอุทยานแห่งชาติที่กว้างใหญ่มีสภาพป่าที่ยังสมบูรณ์ สภาพธรรมชาติที่สวยงามและสัตว์ป่าชุกชุม เป็นอุทยานแห่งชาติซึ่งมีธรรมชาติงดงาม อาทิ ลานดอกไม้ที่พลาญป่าขาด ไอน้ำที่ภูหินด่าง น้ำตกห้วยหลวงที่สูงที่สุดในจังหวัดอุบลราชธานี และดินแดนสามประเทศที่สามเหลี่ยมมรกต

สำหรับเรื่องความหลากหลายของกิจกรรมนันทนาการ และความพร้อมต่อการเป็นแหล่งศึกษาธรรมชาติและสื่อความหมายธรรมชาติ จัดได้ว่าอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยมีศักยภาพสูง นักท่องเที่ยวสามารถเลือกทำกิจกรรมนันทนาการที่ตนเองสนใจได้หลายประเภท เช่น การเดินป่าเพื่อ

ศึกษารวมชาติ ศึกษาพรรณไม้ ดูนก ดูผีเสื้อ เล่นน้ำตก พักผ่อนหย่อนใจ จัดค่ายพักแรม ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้พบว่านักท่องเที่ยวที่เดินทางมาอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยส่วนใหญ่จะเป็นนักเรียน นักศึกษา มีอายุต่ำกว่า 21 ปี และมีวัตถุประสงค์การเดินทางมาท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสธรรมชาติ รองลงมาคือ การพักผ่อน แลกเปลี่ยนและถ่ายทอดประสบการณ์ และศึกษาหาความรู้ตามลำดับ ไม่สอดคล้องกับ เนาวรัตน์ พลายน้อย และ คณะ (2539) ที่ศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยวไทย พบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางไปท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2537 ด้วยวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ การพักผ่อน เยี่ยมญาติ และปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา ในส่วนของความพร้อมต่อการเป็นแหล่งศึกษารวมชาติและสื่อความหมายธรรมชาติ ปัจจุบันอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย ได้เตรียมเส้นทางศึกษารวมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาหาความรู้และพักผ่อนใจ 3 เส้นทาง คือ เส้นทางศึกษารวมชาติน้ำตกห้วยหลวง เส้นทางศึกษารวมชาติแก่งศิลาทิพย์ และเส้นทางศึกษารวมชาติภูหินต่าง ซึ่งตามแผนการเบื้องต้นอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย(2531) เส้นทางศึกษารวมชาติทั้ง 3 เส้นทางนี้ จัดอยู่ในเขตเพื่อการพักผ่อนและการศึกษาหาความรู้ เป็นบริเวณที่มีจุดเด่นทางธรรมชาติเหมาะสมที่จะพัฒนาเพื่อให้สาธารณชนได้เห็นและเข้าใจในระบบของธรรมชาติและเพื่อการพักผ่อน เช่นเดียวกับที่ ช่อ พงศ์รุ่งทรัพย์ และ พิชา พิทยขจรวุติ (2532) กล่าวถึง เขตเพื่อการพักผ่อนและการศึกษาหาความรู้ว่า หมายถึงเขตที่มีทรัพยากรธรรมชาติเหมาะสมแก่ประโยชน์ในการท่องเที่ยวพักผ่อนและศึกษาหาความรู้

นอกจากนี้ วัฒนธรรมท้องถิ่น และสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่น ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้ออำนวยให้อุทยานแห่งชาติภูจองนายอยมีความเหมาะสมต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอนาจะหลวย อำเภอที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม จนมีคำขวัญประจำอำเภอกว่า “นาจะหลวยรวนน้ำใจ ถิ่นวัฒนธรรมไทย 4 เผ่า เทพเจ้าภูมากจอง เนืองนองน้ำตกห้วยหลวง” ซึ่งประชาชนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่โดยรอบอุทยานแห่งชาติจะมีทั้งคนไทย ลาว เขมร และเวียดนาม แสดงให้เห็นว่าแม้จะต่างชาติ ต่างภาษา แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้

2. ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่าอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยมีศักยภาพสูงต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่าเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ

ภูจนายออยมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะหัวหน้าอุทยานแห่งชาติและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านสื่อความหมายธรรมชาติ

ในเรื่องการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ พบว่าอุทยานแห่งชาติภูจนายอมีการจัดกิจกรรมปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่นักเรียน นักศึกษา เยาวชน และนักท่องเที่ยวในระดับสูง สอดคล้องกับ ภราเดช พัทธ์วิเชียร (2539) กล่าวว่า นักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญอย่างมากที่จะทำให้การท่องเที่ยวพัฒนาไปอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวจะต้องพยายามให้เกิด "ความรู้" และ "รับผิดชอบ" วิธีการที่จะก่อให้เกิดทั้งความรู้และความรับผิดชอบต่อจะต้องดำเนินการผ่านระบบการศึกษา ผ่านเยาวชน สำหรับเรื่องความเพียงพอของบุคลากรในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความสามารถในการป้องกันดูแลรักษาสภาพธรรมชาติ การเปิดโอกาสให้ราษฎรท้องถิ่นหรือเอกชนมีส่วนร่วมดำเนินการให้บริการด้านการท่องเที่ยว การกำหนดเขตการจัดการพื้นที่ที่มีศักยภาพให้เป็นพื้นที่สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยเฉพาะ ความพร้อมของวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติงาน การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและการสื่อความหมายธรรมชาติ แก่นักท่องเที่ยว การจัดทำมีเจ้าหน้าที่สื่อความหมายที่พร้อมจะให้บริการนักท่องเที่ยว การให้ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรวมถึงกฎระเบียบของอุทยานแห่งชาติแก่ผู้ประกอบการและราษฎรท้องถิ่น การประสานงานกับผู้ประกอบการท่องเที่ยวและราษฎรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง อุทยานแห่งชาติภูจนายอมีศักยภาพในระดับปานกลาง

ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติที่อุทยานแห่งชาติภูจนายอกำลังประสบอยู่ในปัจจุบันมิได้แตกต่างไปจากสภาพปัญหาที่อุทยานแห่งชาติชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติภูพาน อุทยานแห่งชาติภูกระดึง อุทยานแห่งชาติตาดีด โตน อุทยานแห่งชาติภูเรือ และอุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ เคยประสบในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ดังผลการศึกษาวิจัยของเกริก ฉัตรวิรุฬห์ (2525) ที่พบว่าอุทยานแห่งชาติในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีปัญหาในการดำเนินงาน คือ 1) ด้านบริการมีปัญหาทางคมนาคม สาธารณูปโภค และสิ่งอำนวยความสะดวก 2) ด้านบุคลากร มีปัญหาเรื่องการขาดแคลนเจ้าหน้าที่และอัตรากรมหมื่นเวียนเข้าออกของลูกจ้างชั่วคราวสูง 3) ด้านเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำเนินงาน มีปัญหาเรื่องการขาดแคลนเครื่องมือเครื่องใช้ 4) ด้านการปฏิบัติงาน มีปัญหาเรื่องนักท่องเที่ยวฝ่าฝืนกฎระเบียบของอุทยานแห่งชาติ โดยทำลายทรัพยากรธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติ

แม้ว่าอุทยานแห่งชาติภูจนายอจะเป็นหนึ่งในอุทยานแห่งชาติที่กำลังพัฒนาด้านการท่องเที่ยว แต่จากการประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวพบว่ามีความพึงพอใจอยู่ในระดับสูงในเรื่องการได้มีประสบการณ์เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติ การบังคับใช้กฎระเบียบต่อนักท่องเที่ยว

การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบของแหล่งท่องเที่ยว การจัดและให้บริการสิ่งอำนวยความสะดวก การดูแลรักษาความปลอดภัย การป้องกันดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการให้บริการข้อมูลความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำหรับเรื่องคุณภาพของสื่อต่างๆ เช่น เอกสารเผยแพร่ บ้ายสื่อความหมาย นิทรรศการ นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง

3. ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งแวดล้อมศึกษา พบว่า อุทยานแห่งชาติภูจอง-นายอยมีการจัดกิจกรรมที่เน้นการให้ความรู้ด้านระบบนิเวศและธรรมชาติ รวมถึงการจัดกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ได้รับความรู้ประสบการณ์ที่ดีอันจะก่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมในระดับสูง สอดคล้องกับองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านกิจกรรมและกระบวนการของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสอดคล้องกับ รณกร ตีรگانนท์ (2541) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่แฝงด้วยกระบวนการเรียนรู้หรือสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว โดยที่นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตามเงื่อนไข เพื่อหลีกเลี่ยงการสร้างผลกระทบที่อาจเกิดจากการท่องเที่ยว

เนื่องจากอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยมีเจ้าหน้าที่ซึ่งมีความสามารถและทักษะในการให้ความรู้เรื่องธรรมชาติ ระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์แก่นักท่องเที่ยวเพียงไม่กี่คน รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมที่เน้นการให้ความรู้ด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นแก่นักท่องเที่ยวน้อย อีกทั้งนักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่นไม่ค่อยมีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จึงทำให้โดยรวมแล้วอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยมีศักยภาพด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งแวดล้อมศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง

4. ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า อุทยานแห่งชาติภูจองนายอยมีศักยภาพด้านนี้ต่ำ กล่าวคือ ประชาชนท้องถิ่นยังไม่มีโอกาสเข้าไปดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ จึงทำให้การรวมกลุ่มเป็นชมรมหรือสมาคมเพื่อประกอบการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติยังไม่เกิดขึ้น สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยยังไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมดำเนินการ เนื่องจากยังไม่มี ความ

พร้อมในด้านของสถานที่ ตลอดจนการจัดการเรื่องของสุขภาพขณะโดยเฉพาะปัญหาเรื่องขยะเนื่องจากระบบการกำจัดและดูแลรักษาความสะอาดยังไม่ดีพอ ปัจจุบันจึงมีเพียงเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูจองนายอยที่ดำเนินการจำหน่ายสินค้าจำเป็นในรูปแบบของร้านค้าสวัสดิการ โดยจะขายอาหาร ขนม เครื่องดื่ม บริเวณน้ำตกห้วยหลวงในช่วงวันหยุด และจากการสัมภาษณ์ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความประสงค์ที่จะมีส่วนร่วมในการให้บริการท่องเที่ยว เช่นเดียวกับที่ วรรณพร วณิชชานุกร และ คณะ (2541) ได้กล่าวว่า ผู้นำชุมชนและประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการเข้าร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ ประชาชนยังมีส่วนร่วมดำในเรื่องของการให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ประวัติความเป็นมาและชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในท้องถิ่นแก่นักท่องเที่ยว การให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวเพื่อความปลอดภัยและการรักษาสิ่งแวดล้อมระหว่างเดินทางท่องเที่ยว โดยสรุปแล้วการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูจองนายอยยังไม่สอดคล้องตามแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักวิชาการหลายท่าน เช่น ศรีพร สมบุญธรรม (2536) กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มุ่งให้คนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และได้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจให้มากที่สุด ยุวดี นิรัตน์ตระกูล (2538) กล่าวถึงกระบวนการที่สมบูรณ์ของการท่องเที่ยว คือ การให้ท้องถิ่นได้มีโอกาสตั้งแต่เริ่มรับรู้ ตัดสินใจ มีส่วนร่วม และได้รับประโยชน์ จากการพัฒนาการท่องเที่ยว บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) กล่าวถึงลักษณะของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น และคืนประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นด้วย

จากผลการศึกษาศักยภาพของอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย ทำให้ทราบข้อมูลพื้นฐานสำหรับนำไปพิจารณาแนวทางการพัฒนาอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินศักยภาพ ผสมผสานกับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย ประชาชนในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมและสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หลักการและนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้แก่อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย 6 ด้าน คือ

1. ด้านการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
2. ด้านการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก

3. ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น
4. ด้านการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว
5. ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริการ
6. ด้านการส่งเสริมการลงทุน

5.3 ข้อเสนอแนะที่ได้จากผลการศึกษา

จากการประเมินศักยภาพของอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่ามีข้อจำกัดในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยว และการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา ดังนั้น หากอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยจะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวในลำดับต้นๆ โดยเริ่มจากการประสานงานกับชุมชนท้องถิ่นเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดี และจัดกิจกรรมให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพิ่มเติม รวมทั้งจัดกิจกรรมให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า ในส่วนของการท่องเที่ยวควรเปิดโอกาสให้ประชาชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น การบริการอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก รวมทั้งเป็นมัคคุเทศก์ เป็นต้น

สำหรับเรื่องการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา ควรสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้นักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่น รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ด้วยการจัดค่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จัดสัมมนา จัดอบรม จัดชุดประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ โดยพิจารณาดำเนินการให้เป็นไปตามความเหมาะสม

5.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้ศึกษามีความเห็นว่ายังมีหัวข้อที่ควรดำเนินการวิจัยต่อเนื่องเพื่อนำผลการศึกษาไปใช้สำหรับบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย ดังนี้

1. ความสามารถในการรองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย
2. การจัดโปรแกรมการสื่อความหมายธรรมชาติที่เหมาะสมกับอุทยานแห่งชาติ

ภูจองนายอย

3. กลยุทธ์ในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยกับชุมชน

ท้องถิ่น